

Niels Åge Nielsen:

Tøjreslag

Ordbog over det danske Sprog definerer ordet *tøjreslag* således: “det cirkelformede område, som et tøjre rækker over, og som et tøjret dyr har til afgræsning; også specielt om det stykke af sådan en cirkel, som et dyr – hver gang det flyttes – får som nyt græsningsområde; undertiden om græsset på et sådant område”.¹

Jysk Ordbogs spørgeliste Å, udsendt i 1960, fremkaldte en række oplysninger om arbejdet med at tøjre og flytte køer – og om de ord, der knyttede sig hertil.

Hvis det græs, der skulle tjene til føde for en tøjret ko, var af passende størrelse og saftighed, og man da ellers havde nok af det, kunne man give koen *helt* eller *stort tøjreslag*² (jfr. fig. 1). Tøjrestagen blev slået ned så langt borte fra det forrige tøjrested, at den nye afgræsningscirkel kun lige ville komme til at berøre den gamle. Det græsningsområde, som koen fik adgang til, havde da form af en cirkel.

Men var der meget og saftigt græs, hvor koen skulle tøjres, kunne man ikke godt bære sig sådan ad. Her gjorde sig to forskellige hensyn gældende. Det ene gjaldt koen selv: hvis den fik adgang til for stort et græsareal, kunne den måske forsluge sig og få trommesyge, ja dø. Det andet hensyn gjaldt græsset: fik koen adgang til mere, end den hurtigt kunne æde, var der risiko for, at den kun åd det bedste og trådte resten ned, så det ikke kunne ædes; og så uøkonomisk kunne man normalt ikke være med det gode foder.

Derfor var det i reglen bedst at flytte kreaturerne et lille stykke ad gangen, selv om man så måtte flytte noget oftere. Det var i ældre tid kendetegn på en doven landmand (eller en doven hyrdedreng), at køerne blev flyttet forholdsvis langt.

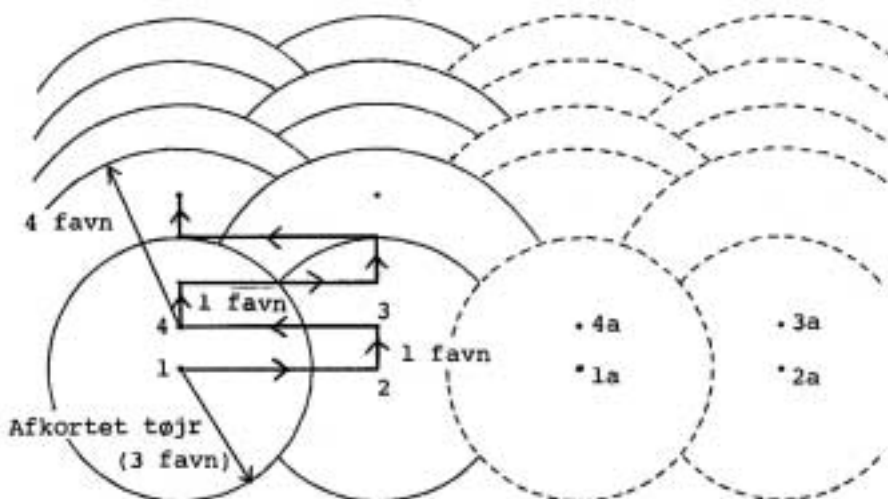

Fig. 5

Ill. af
Torsten Balle.

Fig. 4

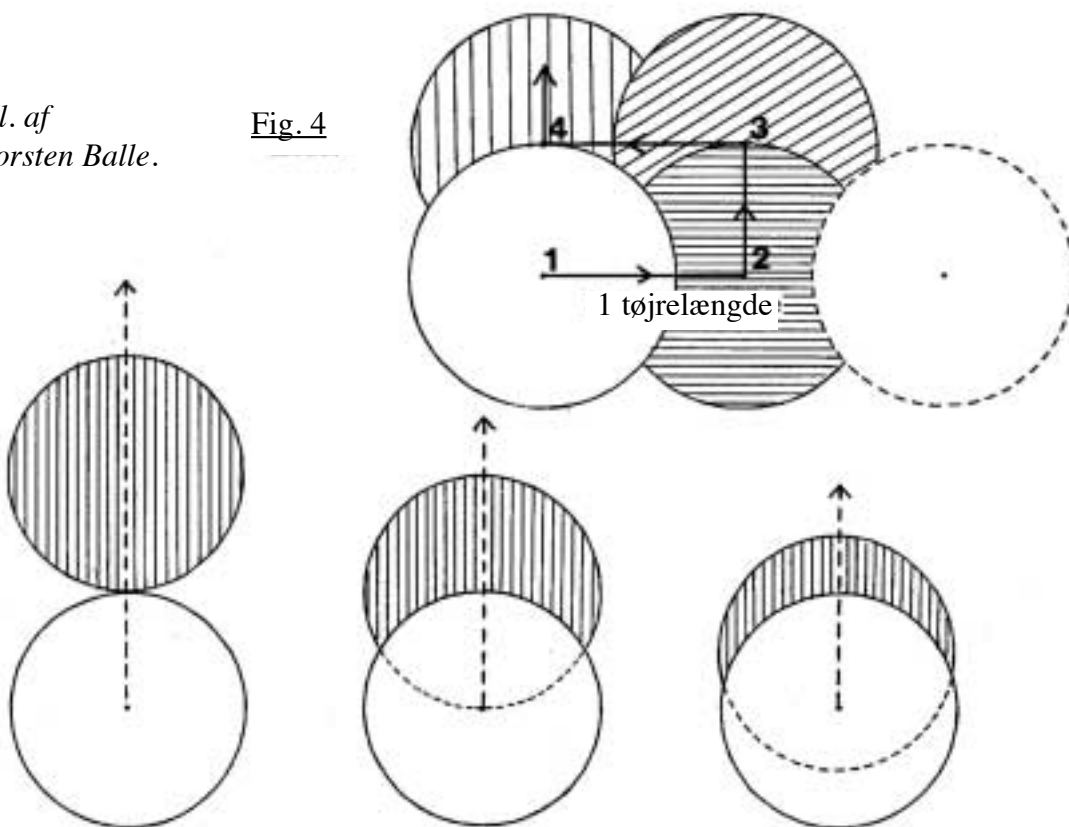

Fig. 1. Helt tøjreslag.

Fig. 2. Halvt tøjreslag.

Fig. 3. Kwart tøjreslag.

Et par hovedtyper af kortere tøjreslag er blevet kaldt *halvt* hhv. *kvart tøjreslag*. Den første betegnelse dækker over, at man flyttede tøjrestagen ud til kanten (periferien) af den forud afgræssede cirkel (jfr. fig. 2). Det ny græsningsområde kom her til at ligne en stor halvmåne. Ved kvart tøjreslag flyttedes tøjrestagen derimod kun halvt ud til den nævnte periferi (jfr. fig. 3), og det ny græsningsareal blev en smal halvmåne.

I dagligdagen gik man naturligvis ikke så matematisk til værks, når køerne skulle flyttes. En dreng, der var vant til at passe kreaturer, kunne i reglen selv skønne, hvor meget tøj en ko skulle have. Hist og her kan han have regnet i *skridt* eller *trin*, men i almindelighed har man bare talt om *et lille* eller *bitte tyrslaw*. Eller man kaldte det *et lille flyt*. Mange brugte udtrykket *en/et nok* eller *nøk*: *Den må kun få en lille nok ind i græsset* etc. Flere steder i Vestjylland kaldte man det at *rokke køerne*.

Alle køer skulle i øvrigt ikke have lige meget græs. Og græsset stod ikke lige højt og kraftigt over hele marken. Så man kunne ikke flytte efter et bestemt skema; men måtte under alle omstændigheder anlægge et skøn. Ved den almindelige "stribegræsning" kunne man i nogen grad tage højde for de nævnte forskelle ved at regulere afstanden hen til "nabotøjrestedet" (jfr. strækningen 1-2 på fig. 4). Sådanne nabocirkler må jo nødvendigvis gribe mere eller mindre ind over hinanden, hvis der skal undgås uafgræssede randområder.

Normalt er køerne dog blevet rykket frem skiftevis i to afgræsningsstriber – som angivet med tallene 1-2-3-4 på fig. 5. 1a-2a-3a-4a angiver, hvorledes nabokoen er flyttet samtidig. Som det ses, har man her ved undgået, at to nabokøer på noget tidspunkt havde fælles græsningsområde.

Det begrænsede græsstykke, som en ko fik overladt i kraft af *lille /bitte tyrslaw*, kunne kaldes mange ting: *en/et bitte bed*, *korn*, *mitten*, *mon*, *nalk*, *smule* eller *stykke*. Efter sin halvmåneform kunne det hedde *en/et hage*, *hjørne*, *krig*, *krog*, *nog* (hertil: *at noge*) eller *pjag*. Nogle ord synes at sigte til mindre stykker, der er smalle og afskåret i spidsen, sådan som de let fremkommer, når afgræsningsstriberne fra fig. 5 ligger relativt tæt sammen: *en kant*, *streg*, *strib*e, *strimmel*.

Endelig ses græsstykket naturligtvis også betegnet efter den gnavende, hakkende, nappende eller skærende virksomhed, der finder sted her: *en/et bitte gnav, hjåk, nap, pik* eller *skår* (det sidste ligesom med en le).

I nogle udtryk omkring tøjreslag er synsvinklen lagt om – fra hvad der skulle ske med tøjrepælen, og til hvad der skulle ske i den ende af tøjreslaget, hvor koen var fæstet. Koen skulle *flyttes, gives* eller *tøjres ind*.

Til slut skal nævnes en alternativ fremgangsmåde, som anvendtes, når man kun ville give koen adgang til et mindre græsningsareal. Tøjret kunne i starten kortes af på det nye tøjrested og så siden – når koen trængte til nyt tøjreslag – forlænges igen. Så sparede man måske hveranden flytning. Til denne fremgangsmåde sigter udtryk som *binde/koble tøjret op, snære det af, slå en/et steg, stege/stegre tøjret op*.

Sig så ikke, det var nemt at være hyrdedreng. Alene de mange udtryk for tøjring afspejler klart hyrdedrengens ansvarsfulde arbejde.

NOTER:

- ¹ Citatet er – af hensyn til letlæseligheden – omsat til moderne ortografi, ligesom sætningsbygningen er forenklet en smule.
- ² Ordet udtales i jysk som *tyrslaw, tyjrslaw* el. *tyrslå*. Tidligere brugtes nogle steder også ordet tøjrevol (*tyrwol, tyjrgul, tyrwil, tyr'al* etc.) om et græsningsområde – eller om græsmarken som sådan.